

FRÅN FÄLTET

Matti Klinge

(1936–2023)

Den 5 mars 2023 avled professor emeritus Matti Klinge vid 86 års ålder. Hans bortgång innebar slutpunkten för ett sällsynt produktivt och inflytelserikt livsverk som omspannar över sex decennier. Vid sidan av sin i sanning enorma skriftliga produktion samt mångåriga undervisning vid Helsingfors universitet axlade Klinge ett stort antal förtroendeuppdrag inom vetenskapssamfundet och civilsamhället. Detta gjorde honom till en av sin tids kändaste intellektuella profiler i Finland och även på många andra håll i Norden. I blickfånget för hans vetenskapliga produktion var ofta Finlands och Östersjöregionens idé- och kulturhistoria, men kontexten för hans analyser var i regel Europa och dynamiken mellan kontinentens stormakter. Trogen sitt gränsöverskridande intresse för det förflutna publicerade Klinge även en strid ström av monografier, essäer och kolumner med politiska, sociala och konsthistoriska infallsvinklar.

Matti Klinge föddes den 31 augusti 1936 i en Helsingforsfamilj, som på fädernet härstammade från det förrevolutionära S:t Petersburg och på modernet från ett inhemskt bildningsborgerskap. Familjens hemspråk var finska, men eftersom det ofta talades svenska i släktkretsen och det dåtida Helsingfors blev han tidigt ledigt tvåspråkig. Klinge blev student från Finska normallyceum 1954 och inledde därefter sin livslånga bana i sin alma maters, Helsingfors universitets tjänst. Han promoverades 1960 till filosofie magister, 1969 till filosofie doktor, var 1970–1972 gästprofessor vid Sorbonne universitet och utsågs 1976 till innehavare av den svenskspråkiga professuren i historia vid universitetet, från vilken han avgick 2001 som emeritus.

Klinges humanistiska sinnelag väcktes redan under skolåren på normallyceets klassiska linje och inriktades under studietiden främst på europeisk idé- och lärdoms historia, vilket 1958 utmynnade i en 180 sidor lång avhandling pro gradu om adlig uppfostran och bildningskultur i stormaktstidens Sverige. Han engagerade sig i nationslivet, skrev flitigt i *Ylioppilaslehti* och fick efter fullföljd värnplikt uppdraget att skriva Helsingfors universitetskärs historia. Parallellt med denna omfattande undersökning, som resulterade i ett väldokumenterat fyrbandsverk (1967–1968) på vars andra del han disputerade 1967, publicerade Klinge flera vetenskapliga artiklar som profilerade honom som en nytolkare av en rad klassiska frågor i Finlands lärdoms- och idéhistoria. Ett annat trumfkort på handen var hans breda språkkunskaper, vilka bidrog till hans starka intresse för det kontinentala Europas historia.

Klinges inhemska föregångare och inspirationskällor var få, närmast kan nämnas Gunnar Suolahti och Yrjö Hirn, men via sina kontakter med idé- och lärdoms historiska forskarmiljöer i Sverige tog han tidigt intryck också av de kontinental strömningarna på området. Det vore ändå ofta fel att beteckna Klinges skrifter som renodlat idéhistoriska. Han kompletterade dem med händelsehistoriska översikter och socialhistoriska betraktelser, varnade läsarna för anakronistiska slutsatser och påminde dem ibland genom provocerande exempel om hur annorlunda värderingarna och världsbilderna var i det förflutna.

En av dessa utstuderade provokationer var Matti Klinges tes om att rysshätet i Finland ingalunda hade flera sekler långa rötter, utan snarast var en antipati som russofobiska kretsar i Sverige hade kontaminerat landets bildade klass med i början av 1900-talet. Tesen fick mothugg eftersom den stred mot en etablerad, men under kalla kriget förtigen negativ attityd gentemot den östra grannen. Till saken hörde också att tesens empiriska underlag var bristfälligt och att den uppfattades som politiskt tendentiös, eftersom den tydligt var i samklang med president Kekkonens försonliga östretorik. Under de följande årtiondena fick den dock ett brett stöd bland yngre historiker och samhällsvetare, som i likhet med Klinge kände ett trängande behov att dekonstruera den snävt patriotiska berättelse som de uppfostrats enligt efter kriget.

Klinge återkom regelbundet till sin tes om rysshätets historia, men pregnantast formulerade han den i sin artikelsamling *Vihan veljistä valtiosialismiin* (1972) som tillsammans med uppföljarna *Bernadottesta Leniniin* (1975) och *Runebergs två fosterland* (1983) är nycklar

till förståelsen av hela hans övriga produktion. I de två senare verken analyserade Klinge med större genomslagskraft än någon tidigare finländsk historiker det idélandskap och de tankefigurationer som formade Finland till en egen nation. Ett centralt element i dessa studier var Klings centrum-och-periferi-perspektiv på Finlands utveckling i det svenska riket och ryska imperiet. Finlands sydvästra kustbygder, som i motsats till Norrland och Småland hade hört till det svenska rikets kärnområden sedan medeltiden, blev en fast utgångspunkt för den nya nation som i storfurstendömet skapades och som en del av det expanderande ryska imperiet byggdes upp under 1800-talet.

Inte överraskande framhävde Matti Klinge alltid Helsingfors universitetets centrala roll i detta nationsbygge. Åren 1988–1990 publicerade han med ett forskarteam ett rikt illustrerat trebandsverk om universitetets 350-åriga historia, som vid sidan av ovannämnda teser präglades av Klings intresse för konstruktionen av nationella symboler och stormanskulter. Klinge stod för merparten av innehållet, och verket rönt stor publicitet och uppskattning även i utlandet. I likhet med många av Klings monografier utkom det nämligen på svenska och senare i förkortad form även på engelska och tyska. Det inhemska historikerskråets reception var inte lika översvallande, vilket dels berodde på att verket saknade vetenskaplig dokumentation, dels uppenbarligen även på personlig antagonism. Klings elegans och föga anspråkslösa väsen lämnade få oberörda.

Av Klings övriga skriftliga produktion bör nämnas framför allt hans biografier över Zacharias Topelius (2000) och Johan Ludvig Runeberg (2004), den breda kultur- och släkthistoriska exposén *Iisalmen ruhtinaskunta* (2006), stormaktsanalysen *Napoleons skugga* (2009) och ett översiktsverk om finsk historieskrivning under ryska tiden (2010), som han på grund av sitt intresse för Finlands imperiella epok föredrog att kalla för kejsartiden. En annan imponerande insats var hans huvudredaktörskap för *Suomen Kansallisbiografia* i tio volymer (2003–2007), som tack vare hans energiska ledarskap och flitiga skriftställerier slutfördes i rask takt. Verket har sedermera blivit tillgängligt digitalt och utgetts i komprimerad form i svensk översättning (*Biografiskt Lexikon för Finland*, 2011–2012), redigerat av docent Henrik Knif.

När Klinge fyllde 75 år publicerades en av magister Sirkka Havu sammanställd bibliografi över hans produktion, som omfattar cirka 1 300 publikationer samt närapå hundra intervjuer och andra skrifter gällande honom. Matti Klings skriftställerier fortsatte i nästan samma

takt under åren 2012–2021 då han utgav sina memoarer i sex tjocka band, vilka kommer att bli utgångspunkt för alla framtida biografier och andra studier om hans livsverk. Memoarernas otvetydiga styrka ligger i Klinges levande och perspektivrika samtidsskildringar, men som så ofta är fallet med självbiografier saknar de en uppriktig självreflektion. Som pendang till memoarerna publicerade Klinge 1999–2021 årligen utdrag ur sina dagboksanteckningar, i vilka hans vitt associerande lärdom och språkliga briljans slog ut i full blom.

Under Matti Klinges professorsepok som omfattade ett kvartssekel undervisade han talrika studentkullar och handledde fler än tjugo forskare till doktorsgraden. Av dessa har till dags dato åtta avancerat till professorer. Med åren började han för många av oss framstå som en akademisk fader vars styrkor och svagheter man försökt ta lärdom av.

Henrik Meinander